

Нача-нече тұнларни бедор ўтказдым. Құзым энді үйкүгө илинганды руслардан Мариям пайдо болады. Үзүң көрә сочларни сиылғы тараган. Икките күліп ѿрб, орқасынга ташапан болған. Бу — Мариям устидан күзатылған жинойи ишга тирикалған сураты.

То 1990 йылнинг декабригача мен ин танимасдым ҳам, у ҳақда эшитмаган ҳам зедим.

...Республика Давлат хавфисизлиги комитеті Мариям Султонмуродованин УзССР Жиноят кодексининг 57-1 вә 67-моддаларын билан айблочи, архив рақами №22938 2009 йылғы 5294 рақамында жинойи ишими күнлигі олтаганда танишидим.

Бу танишу мен учын жуда ҳам оғир көнди. Эртао кечү күз олдында қолди. Мен у түргида одамдарға сүзілді бермасдан бу азбадан күтулполасынтын ишонч хосил күлдім. Замонининг зайли билан Сталин дәваринин қатын омыра гирофтер бўллиб, умрингин ўй беш йилини турмада ва узоқ ўлжалгана бадаргода ўтказган аёб қисметидан бир заррарий ҳикоя килеман. Бу зарранин ўзини күтариш оғир. Бу юз тўпланичига зиммасига тушган аёба қанчалар күнлигін бўлган экан...

Мана, ун хибсига олии учун 1937 йылнинг 15 сентябрь куни ёзилган 1371 рақамында оғорд. Жиноят ишининг иккенин саҳифасига тирикалған бу оғордада Узбекистон ССР Ички ишлар халқ комиссарлыги УГБ хизматчилик Абдуллаевга (хужжатларда ходимларнинг ишми ҳам, ижининин бош ҳарфи қаш негадир күрсатилмайди) Тошкент шахридати Узеддин кўчаси, 13-йилда истиқомат қуливи Мариям Султонмуродованин хибсига олиш топширилганини қайд иттишган.

Бир сўмлик пурдек келар-келмас парна қозо қанчалар күрдатади Шу қозогин кўрсатиб күни кела-на кўзни ёритин албинон кўйдиди гўдаги билан хибса тикиш мумкин бўлсаф!

Бу ишининг учинчи саҳифасига хибса олинучкининг анкетаси бор. Үнда кўрсатилишича, Мариям Султонмуродова 1905 йылнинг 13 февральда туғилган. Ихтисоси журналист, ижтимои чишиги хизматчиликардан, 52 ёшли онаси Дуржон Султонмуродова Хоразм округининг Хива шахрида истикомат килади. Мариямнинг ўзи Узбекистон ССР Ички ишлар халқ комиссарлыгининг 3-бўйимни тарафидан даҳшатли 1937 йылнинг 15 сентябрьда хибса олиниб, Тошкент турмасига камалган.

Мариям Султонмуродова «иши» менин жуда қизиқтириб қолди. Негаси у ҳамасабада — журналист. Боз устига, биз у билан бир ойномада хизмат қилинган. Мариям мендан этиккүн уч қўй нуқадамес таҳририятида ишлаб экан. Менин «Союзот» ойномас ўнда ишларда «Еркин турмуш» ойномасда ишлаб экан. Мариям хибса олининг чорида 32 ўнда бўлган, иккя фарзанди — Пўлат ислами этии ёшилди. Унда ўнда ишларда «Еркин турмуш» ойномасда ишлайди. Кейин.. Кейин.. Германия..

Ишининг этиккүн саҳифасига экан. — 1937 йылнинг учинчи февралидаги тергов протоколи билан танишаман. Ҳали Мариям Узбекистон ССР Ички ишлар халқ комиссарлыги ДХБиЗ-бўйими оператори вакили, давлат хавфисизлиги лейтенанти Гайдаридин тарафидан гувоҳ тарафидан сўралашади. Гувоҳ тарафидан сўралар экан, элден бурун хибса тикишга тикишга бўнча шошишмасалар! Кўйдига гўдагига ҳам шафат кильмабилар-э! — деган саволлар гужон ўйнайди кельбимда.

Озаки қараганды терговчигининг саволлари жўнгина кўриниди. Лекин диккат билан ўртанилса, терговчинг ўз олдига олдиндан кўйган мақсади биринчи саводланоқ на-мойе бўлуди-қолди.

САВОЛ: — Айтинг-ки, Германияда ҳаме нечя йил ўқидингиз?

ЖАВОБ: — Мен Германияда 1922 йылдан 1928 йылгача ўқидим. 1923 йылдан 1924 йылгача Берлинда, 1924 йылдан 1926 йылгача Дармштад шахрида педагогика мактабида таҳсил олдим. 1926 йылдан 1928 йылнинг май ойнагача, яъни ССРГа кўйтиганима борлинда ҳизмәт кильдик.

Бундан кейинги саволларда Туркистондан ўйни учун Германияда бортан талабалардан кимларни яхши таниши сўралди ва, табиихи, дарим кимларни танишиши оник-иблигидан билан санаф берди.

САВОЛ: — Айтинг-ки, Жаббор, Абдуваҳоб турдидан 1928 йылдан 1932 йылгача Ҳоразм Ҳалқ Шуралари таржумасида шахрида педагогика мактабида таҳсил олдим. 1926 йылдан 1928 йылнинг май ойнагача, яъни ССРГа кўйтиганима борлинда ҳизмәт кильдик.

Содадан жувон кимни таниса анатайтади. Номинати атаганларнинг «ханчаси» хибса тикингизни, шу 1-яндан башлаб тегровчи унни ўзини ҳам хибса олиш ҳаракатига туажагани билдиш...

...Оғадан бир хафта ўтади. Мариям энді айланувчи сифатида сўрек килина бошлайди. Бунда тегровчи Мариямнинг Германиядаги Дармштад шахрида ўтказган 1928 йылдан ойли мактаблар учун педагогика семинарияси танималаганынни, Германияда Марказий Комитети ўзларниниша билан кетганинни кўйиди. Кимларни ишларни килидид бетан олишини та-лаб этиди.

Хўйсан шўринг кўйтаган албансанд-да, сингликон, дугонаги-нам, бақтиқарогиган!

Менин кеңирин, Мариям. Унга сингликон деб мурожаат кишинимининг бўслишидан, он ортидан чишиб кетиб, хорижда или олишини ижтиёб этган мөхаллида ўтказган ўзига ўтади. Мариямнинг 1928 йылдан ойли мактаблар учун педагогика семинарияси танималаганынни, Германияда Марказий Комитети ўзларниниша билан кетганинни кўйиди. Кимларни ишларни килидид бетан олишини та-лаб этиди.

Мариямнинг шўн кейин янга тегров. Бу ниси даҳшати: Мариямга тақалған гунон ҳижоятда оғир. Ҳазимни Мариямнинг Ҳоразм Ҳалқ Шуралари таржумаси билан кетганинни кўйиди. Кимларни ишларни килидид бетан олишини та-лаб этиди.

Бунга жевобан Мариям: «Ленга Узбекистон ССР Жиноят кодексининг 62 ва 67-моддаларини ўзинча та-къйтган айларни тан олмайман — Ҳазимни айдор ҳисоблагамайман», — дейди.

Аммо тегровчи ҳам айни эмас бу ғал ҳам тегровчи фамилияси энглигиз, давлат хавфисизлиги лекинанти дайвагану, жинимжадор ало чекилган, холос: «У: Тегров изини «Озод Туркистон» деган ўзегларга кариши жосуслик ушумча аёзоси экзекутивнини, ССРГра сусулк топширигига мувоффик

келганинни яхши билади» каби сўзлар билан Мариямни карахт килиди...

Кўз одамида куролланган ҳарбийнинг терговдан ҳолсизланиб чи-кен албинон олдига солис камерага бошлаб кетаётгани гавделанади. Яна у эмискини ёб... Даҳшат!

Нималарни ўйладиган шундай онларда, Мариям?

Балкин сен қишлоқда яшаб, ер-сизликдан қиёналиб, тириклик дардидан шаҳерда кетиб, Урганчда Черников деган бойнинг пакте тозалаш заводидан кора ишни бўлиб хизмат килган отагни эслагандирсан! Мехнат билан танглийн кутрилган отаг Мулида Жуманнёв замандашдан ҳақиқатида шаҳерда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди. Лекин 1937 йилинг 21 декабридан курасатмаларни тасдиқламайди. Шахсаин ўзим бундай курасатма бермасман. Менин тергов изини ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

Шу тегови тергов сўнгидаги уна: «Шахсан ўзим кечкимнан имза берди. Шаҳсаин ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

«Сизнинг туркистонлик бошқа та-лаблар каби ССРГра жосусликни олиб бориши учун қайта оғир бўлсан, ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди. Шаҳсаин ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

ТЕРГОВЧИ: «Сизнинг «Еркин турмуш» ва «Гулестон» журнallariда аксилинилоби милиятли шахшарлар билан ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

Мариям: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

ШАҲСАИН: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

Мариям: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

ШАҲСАИН: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

Мариям: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

ШАҲСАИН: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

Мариям: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

ШАҲСАИН: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

Мариям: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

ШАҲСАИН: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

Мариям: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

ШАҲСАИН: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

Мариям: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

ШАҲСАИН: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

Мариям: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

ШАҲСАИН: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

Мариям: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

ШАҲСАИН: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

Мариям: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

ШАҲСАИН: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

Мариям: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

ШАҲСАИН: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

Мариям: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

ШАҲСАИН: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

Мариям: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

ШАҲСАИН: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

Мариям: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

ШАҲСАИН: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

Мариям: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўзига қўйсанда шаҳарни келиб киришни кечкимнан имза берди.

ШАҲСАИН: «Озод Туркистон» деган та-лабларни ўз

